

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ**

**NGHỀ LÀM CHÈ (TRÀ) CỦA NGƯỜI SÁN CHÍ Ở XÃ TỨC TRANH,
HUYỆN PHÚ LƯƠNG, TỈNH THÁI NGUYÊN**

Khóa luận tốt nghiệp cử nhân văn hóa

Ngành: Văn hóa dân tộc thiểu số

Sinh viên thực hiện: Nguyễn Thị Trà My

Giảng viên hướng dẫn: PGS.TS. Trần Bình

HÀ NỘI - 2010

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành bài khóa luận tốt nghiệp này, em đã nhận được sự giúp đỡ tận tình của cán bộ, nhân dân xã Tức Tranh, huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên; các thầy cô giáo khoa Văn hóa dân tộc thiểu số, đặc biệt là PGS.TS Trần Bình. Nhân đây em xin gửi lời cảm ơn chân thành nhất tới tất cả.

Do hạn chế nhiều mặt, chắc chắn khóa luận của em sẽ còn nhiều sai sót. Em mong nhận được những ý kiến đóng góp quý báu. Em xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội ngày, tháng 5 năm 2010

Nguyễn Thị Trà My

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Mục đích nghiên cứu	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	2
4. Phương pháp nghiên cứu	2
5. Đóng góp của đề tài	3
6. Nội dung và bố cục của khóa luận	4
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI SÁN CHÍ Ở TỨC TRANH	
1.1. Đặc điểm tự nhiên	5
1.2. Đặc điểm kinh tế - xã hội	6
1.3. Khái quát về văn hóa Sán Chí	10
Chương 2: NGHỀ LÀM CHÈ CỦA NGƯỜI SÁN CHÍ Ở TỨC TRANH	
2.1 Nghề làm chè truyền thống	27
2.2 Tập quán chế biến chè (trà)	44
2.3 Vai trò của nghề chè trong đời sống của người sán trí	61
Chương 3: NHỮNG BIẾN ĐỔI TRONG NGHỀ CHÈ CỦA NGƯỜI SÁN CHÍ Ở TỨC TRANH HIỆN NAY	
3.1. Những biến đổi trong nghề làm chè	70
3.2. Nguyên nhân của những biến đổi	81
3.3. Các giải pháp phát triển nghề chè và bảo tồn văn hoá truyền thống	85
KẾT LUẬN	90
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	93
PHỤ LỤC	95

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Từ xưa, chè vốn luôn gắn bó với đời sống của người dân Việt Nam. Vào các dịp ngày rằm, mồng một hay ngày giỗ, tết... con cháu bao giờ cũng pha chè (trà) đặt lên bàn thờ để thắp hương cúng tổ tiên. Trong các loại lễ vật dùng để cúng tế tại đình, chùa, đền, miếu... cũng không bao giờ thiếu những gói chè ngon. Trong các đồ dẫn cưới, ăn hỏi trong cưới xin, cùng với trầu cau, bánh, rượu, thuốc lá... không thể thiếu chè (trà).

Với nhiều tộc người ở Việt Nam, uống chè (trà) đã thành tập quán, khi khách đến, sau những lời mời chào xã giao thăm hỏi là pha chè (trà) mời khách. Chén chè (trà) là điểm khởi đầu và là *chất xúc tác* cho những câu chuyện tâm giao. Mời khách, mời bạn bè, mời người thân... uống chè (trà) không chỉ thể hiện sự tinh tế, lòng mến khách của gia chủ, mà còn là cả một tấm lòng mong ước sự hòa hợp, kết giao tri kỉ.

Uống chè, thưởng thức chè, hàm chứa vô vàn những điều tinh tế, những nếp sống, cách xã giao, tâm lý và tình cảm của con người, của cộng đồng. Đã vậy trồng và chế biến chè (trà) là cả một quá trình làm việc vất vả, và cũng hàm chứa trong đó những tập quán, cung cách làm ăn, nếp suy nghĩ và tình cảm tâm lý của người làm chè và của cả cộng đồng của họ. Điều này hẳn ít người chú ý đến.

Với nhiều tộc người, trong đó có cộng đồng Sán Chí tại Sóc Trăng (Phú Lương, Thái Nguyên), trồng và chế biến chè (trà) đã trở thành nghề chủ đạo trong hệ thống các hình thức mưu sinh của họ. Bởi vậy, nghề làm chè (trà) của người Sán Chí ở Sóc Trăng cũng mang trong nó những yếu tố truyền thống và

góp phần hình thành và bảo lưu văn hóa tộc người của họ. Chính vì thế, hiện nay, nghiên cứu, tìm hiểu nghề làm chè (trà) là đòi hỏi thiết thực góp phần nghiên cứu và bảo tồn văn hóa Sán Chí ở Túc Tranh nói riêng và văn hóa Sán Chay ở Thái Nguyên nói chung.

Với những lý do trên, tác giả mạnh dạn chọn đề tài: *Nghề làm chè (trà) của người Sán Chí ở xã Túc Tranh, huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên* làm Khóa luận tốt nghiệp Cử nhân Văn hóa Dân tộc thiểu số của mình.

2. Mục đích nghiên cứu

- Tìm hiểu về nghề trồng và chế biến chè (trà) của người Sán Chí tại xã Túc Tranh, huyện Phú Lương (tỉnh Thái Nguyên).

- Tìm hiểu những thay đổi trong nghề làm chè (trà) của người Sán Chí tại xã Túc Tranh, huyện Phú Lương (tỉnh Thái Nguyên).

- Bước đầu tìm hiểu và đề xuất các giải pháp phát triển, bảo tồn nghề làm chè (trà) của người Sán Chí tại xã Túc Tranh, huyện Phú Lương (tỉnh Thái Nguyên), góp phần nâng cao đời sống và bảo tồn giá trị văn hóa truyền thống.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng chính của đề tài là của người Sán Chí tại xã Túc Tranh, huyện Phú Lương (tỉnh Thái Nguyên) và những biến đổi của nó hiện nay.

- Do hạn chế về thời gian, vật chất,... do khuôn khổ của một khóa luận, chúng tôi chỉ nghiên cứu vấn đề này của người Sán Chí ở xã Túc Tranh, huyện Phú Lương (tỉnh Thái Nguyên), trong khoảng thời gian 20 năm lại đây.

4. Phương pháp nghiên cứu

Đề tài được tiến hành bằng các phương pháp nghiên cứu sau:

* Dân tộc học điền dã: là phương pháp nghiên cứu chủ đạo trong quá trình thực hiện khóa luận. Thông qua các đợt khảo sát ở Tức Tranh (huyện Phú Lương, tỉnh Thái Nguyên) nhằm thu thập tư liệu thực địa. Các kĩ thuật chủ yếu được áp dụng trong các đợt nghiên cứu thực địa bao gồm:

- Phỏng vấn và phỏng vấn sâu người dân ở cộng đồng. Các đối tượng được chọn để phỏng vấn gồm: các cán bộ ban, ngành, đoàn thể...ở địa phương, hội đồng già làng, trưởng xóm, các chủ hộ thuộc diện khá giả, trung bình và đói nghèo, những người làm công tác khuyến nông, những người làm công tác Văn hóa - thông tin...

- Quan sát chụp ảnh, ghi chép, ghi âm...là các kĩ thuật cũng được áp dụng ở địa bàn điền dã.

- Các tài liệu được phân loại, thống kê, phân tích, so sánh...trước khi sử dụng để biên soạn khóa luận.

* Nghiên cứu thư tịch, thu thập tài liệu từ các công trình đã được công bố (sách báo, kết quả các dự án, các báo cáo tổng kết ...) ở Trung Ương và địa phương.

5. Đóng góp của khóa luận

- Bổ sung tư liệu nghiên cứu về nghề làm chè (trà) của người Sán Chí ở Thái Nguyên cũng như ở Việt Nam.

- Những kết quả nghiên cứu của khóa luận có thể sẽ là tài liệu tham khảo hữu ích cho các cán bộ quản lý văn hóa, các cán bộ và cơ quan thực thi công tác phát triển kinh tế, xóa đói nghèo ở địa phương.

6. Nội dung và bố cục của khóa luận

Ngoài phần *Mở đầu*, *Kết luận* và *Phụ lục*, nội dung chính của khóa luận được

trình bày trong 3 chương:

Chương 1: *Khái quát về người Sán Chí ở xã Túc Tranh*

Chương 2: *Nghề làm chè của người Sán Chí ở xã Túc Tranh*

Chương 3: *Những biến đổi trong nghề làm chè của người Sán Chí ở xã Túc Tranh hiện nay*

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Bình, *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số vùng Đông Bắc Việt Nam*, NXB. Phương Đông, Tp. Hồ Chí Minh, 2005.
2. Trần Bình, *Du trà, đồ uống cổ truyền của các dân tộc nam Trung Hoa*, Tạp chí Nghiên cứu Đông - Nam Á, số 2/2004.
3. Bộ nông nghiệp và phát triển nông thôn. *Sổ tay kỹ thuật trồng, chăm sóc và chế biến chè*. Nxb nông nghiệp, Hà Nội, 2005.
4. Khổng Diễm (và các tác giả), *Dân tộc Sán Chay ở Việt Nam*. Nxb Văn hóa Dân tộc, Hà Nội, 2003.
5. Lê Quý Đôn, *Vân Đài loại ngữ* (bản dịch quốc ngữ), Đặc trách văn hóa xuất bản, Sài Gòn, 1973.
6. Nguyễn Văn Huy (và các tác giả), *Từ điển Hiện vật văn hóa các dân tộc Việt Nam*, Nxb Giáo dục, Hà Nội, 2007
7. Vũ Ngọc Khánh, *Ttuyền thống văn hóa các dân tộc thiểu số Việt Nam*, Nxb Thanh niên, Hà Nội, 2006.
8. Nhiều tác giả, *Các dân tộc biên giới phía Bắc*, Nxb Quân đội nhân dân, Hà Nội, 1983.
9. Hoàng Hữu Bình, *Các dân tộc người ở miền núi phía Bắc Việt Nam và môi trường*. Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội, 1998.
10. Đỗ Ngọc Quý, *Bảo vệ sức khỏe và văn hóa trà Việt Nam*, Nxb Nông nghiệp, Hà Nội, 2010.
11. Đỗ Ngọc Quý, *Khoa học, văn hóa trà thế giới và Việt Nam*”, Nxb Nông nghiệp, Hà Nội, 2010.
12. Đông A Sáng, *Chè (trà), văn hóa đặc sắc Trung Hoa*. Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội, 2004.

13. Trung tâm nghiên cứu phát triển hỗ trợ cộng đồng, *Những vấn đề về giảm nghèo ở Việt Nam*, Nxb Công ty cổ phần truyền thông và dịch vụ Rồng Việt.
14. Viện Dân tộc học, *Các dân tộc ít người ở Việt Nam (Các tỉnh phía Bắc)*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội - 1978.
15. Viện Dân tộc học, *Sổ tay về các dân tộc ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1983.
16. Lão Xá, *Tuyển tập kịch (Quán trà, Cổng Long Tu, Những cô bán hàng, Cả nhà hạnh phúc)*, NXB Văn hóa, Hà Nội, 1961.